

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ НА ДОНЕЧЧИНІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Довідка: У Донецькій області, територія якої - **26,5 тис. кв.км**, загальна кількість наявного населення станом на 5 грудня 2001 р. за уточненими даними Всеукраїнського перепису складає, - **4,84 млн. осіб**, (що складає близько 10% мешканців України) у тому числі: міське – 4363,6 тис. осіб; сільське – 477,5 тис. осіб. Національний склад: українці – 2744,1 тис. осіб; росіяни – 1844,4; греки – 77,5; білоруси – 44,5; татари – 19,1; вірмени – 15,7; євреї – 8,8; азербайджанці - 8,0.

Територія сучасної Донецької області довгий час була населена кочовиками різного етнічного походження. Кочували тут печенєги, а потім половці, які сповідували тенґріанство – релігію давніх монголів і тюрків.

З XV ст. ця територія опинилась під контролем Нагайської орди, яка була підвасальною залежністю від Кримського ханства. Сповідували вони іслам в його сунітській формі. З кінця XVIII ст. Донеччина починає активно заселятися, що пов'язано з входженням Кримського ханства в російську імперію і перекочуванням Нагайської орди на Кавказ.

Особливої уваги заслуговує заселення півдня Донеччини православними греками, які були переселені російським урядом з Криму у 1778 р. Очолив переселення митрополит Ігнатій. Внаслідок переселення греків було заселено південь Донеччини і виникло місто Маріуполь.

Населення Донеччини у XVII–XIX ст. було переважно православним. Найбільш стародавні згадки про історичне минуле православ'я на Донецькій землі стосуються перлини краю - Святогірського Свято-Успенського чоловічого монастиря. Більшість переказів відносить першу появу печер на Святих горах ще до періоду Київської Русі. Але солідної аргументації на цю користь немає. Перша згадка про “Святі гори” відноситься до 1526 р. в книзі німецького посла при московському дворі Сігізмунда Герберштейна “Записки про Московські справи”.

З кінця XVIII ст. почали прибувати німецькі колоністи, в більшості – меноніти, які у селах почали процес евангелізації, який привів до виникнення штундизму, що став предтечею для баптистського руху. З початком промислової революції у Російській імперії і видобудком вугілля на Донеччині почалось активне заселення цієї території і виникнення з 60-х років XIX ст. багатьох міст та промислових селищ навколо шахт та заводів.

Почали приїздити іноземці з Великобританії, Франції, Бельгії та Німеччини. З'явилися католики, лютерани, англікани, тощо. І тому, що р.Кальміус була межею для проживання єврейського населення, на її західному березі з'явилися компактні єврейські поселення, які сповідували як ортодоксальний іудаїзм так і хасидизм. Це стосується, наприклад, м. Юзівки (сучасний Донецьк).

У дореволюційний (до 1917 р.) період державною була православна церква. Держава виділяла кошти на заробітну плату священнослужителям. За архівними матеріалами на ці цілі щорічно на початку XX ст. виділялося державою в межах сучасної Донецької області близько 53 тис. руб. (крім того від різних організацій надходило до 20 тис. руб.). З 20-х років на Донеччині почався масовий терор проти віруючих різних конфесій. Закривалися церкви і віруючі повинні були проводити богослужіння таємно. Одночасно індустріалізація привела до масового переселення робочих з центральних регіонів Росії, Полтавської, Чернігівської і Харківської областей. Серед них було багато віруючих. З'явилися християни віри євангельської. А з переселенням татарського населення з Татарстану та Мордовії – з'явився іслам.

Після звільнення Донеччини від німецько-фашистських загарбників почався процес активної легалізації як громад, які були примусово закриті, так і тих які виникли у

* начальник відділу у справах релігій Донецької обласної державної адміністрації

період окупації. З переселенням у післявоєнні роки вихідців з Західних областей України з'являються у нас Свідки Єгови та греко-католики, які виконували свої обряди таємно.

Ситуація змінилась з початку 60-х років, коли знов почалася компанія по закриттю релігійних громад та посиленню контролю за діяльністю існуючих.

У 60-70 роки влада дозволила офіційно діяти у Донецькій області лише декільком громадам православної церкви, євангельських християн-баптистів та одній невеликій громаді християн-молокан. Для прикладу: у 1962 р. у Донецькій області діяло 126 православних громад, а у 1987 році їх залишилось 87.

Реальні зміни щодо свободи віросповідання починаються наприкінці 80-х початку 90-х років ХХ ст., коли відбулися певні позитивні зміни у державно-церковних відносинах та Україна стала самостійною державою. У цей період релігійна мережа Донеччини зросла більш ніж у п'ять разів.

На території Донецької області станом на 1 червня 2003 р. з правом юридичної особи діє 1245 релігійних організацій 47 конфесійних напрямків, а саме: 1188 релігійних громад, 17 релігійних центрів і управлінь, 10 монастирів, 19 місій, 1 братство, 10 вищих духовних навчальних закладів. Продовжується тенденція зростання релігійної мережі Донецької області. Так було зареєстровано: у 1995 році – 59 релігійних громад; 1996 – 86; 1997 – 96; 1998 – 85; 1999 – 120; 2000 – 162; 2001- 115; 2002 – 120.

Більш ніж 96% всіх релігійних організацій області складають християнські конфесії. В області також діють 17 мусульманських, 18 іудейських, 6 буддійських релігійних організацій, 3 релігійні громади міжнародного товариства свідомості Крішні, 2 релігійні громади «Наука Розуму» та по одній релігійній громаді РУНВіри, Церкви Нового Єрусалиму та індуїстського тантризму.

На Донеччині також діють послідовники бахаїзму, Церкви Об'єднання (мунисти), церква Останнього Заповіту (віссаріонівці), Саї-Баба, Трансцедентальної Медитації тощо, які поки що не вирішили питання набуття прав юридичної особи.

Найбільш масовою конфесією на Донеччині є православна церква, найбільш авторитетною і впливовою з яких є УПЦ, дві єпархії якої очолює з 1997 р. митрополит Іларіон. Продовжується ріст кількості парафій цієї церкви. Це дає можливість митрополиту Іларіону в різній формі впливати на загальну релігійну і соціальну ситуацію в області. Другими за чисельністю на Донеччині представлені громади ЄХБ, які продовжують євангелізаційну та церковну роботу під керівництвом голови об'єднання найстарішого старшого пресвітера Карпенко С.Ф. Спостерігається високий рівень євангелізаційної активності членів громад Свідків Єгови. Продовжується зростання кількості громад Церкви Христової, в діяльності яких треба відмітити створення і реєстрацію 2-х центрів та 2-х Біблійських інститутів при них. Активізували діяльність громади іудеїв, які увійшли в Регіональне Духовне об'єднання іудейських громад Донбасу на чолі з головним рабіном Донбасу Іцхаком Пінхасом Вишецьким. Роста авторитет і активність мусульманських громад. Це відбувається завдяки активної діяльності Духовного центру мусульман України на чолі з головою Президії ДЦМУ Р.Брагіним.

В області також діють новітні релігійні течії харизматичного напрямку ("Слово життя", "Нове покоління" тощо) але їх діяльність як і діяльність громад Церкви Ісуса Христа Святих Останніх днів, новоапостольської, німецької євангелічно-лютеранської церкви, громад буддистів, кришнаїдів, "Науки Розуму", "Нового Єрусалиму", РУНВіри, Церкви Божої Матері Преображення, тощо не дуже впливає в цілому на релігійну ситуацію.

За останні роки на Донеччині не зафіксовано фактів грубого порушення вимог чинного законодавства на релігійному ґрунті, а також практично не було проявів міжконфесійного протистояння або втручання представників різних релігійних конфесій у справи інших релігійних течій чи держави. Водночас, аналіз міжконфесійних негараздів, що мали місце в області протягом останніх років показує, що основними чинниками напруженості є:

суперечки між церквами одного віросповідання;

суперечки між традиційними церквами і новітніми релігійними рухами.

Існування на Донеччині УПЦ та УПЦ-КП, свідчить про наявність розмежування суспільства. Догматичних або обрядових відмінностей в них немає. З церковної точки зору їх розрізняє лише відмінність у тому статусі, який вони посідають у Світовому Православ'ї. УПЦ на відміну УПЦ-КП, визначається канонічною. Практично це проявляється у суперництві за православні громади, яке іноді супроводжується конфліктами навколо храмів та церковного майна.

Щодо суперечок між традиційними та новітніми релігійними рухами, то вони існують насамперед у християнському середовищі. Це зумовлено активним поширенням різного роду релігійних новоутворень відмінних від традиційних своєю релігійною практикою. Перш за все це стосується діяльності церков Повного Євангелія і, особливо тих, які належать до Української християнської євангельської церкви.

Відділом у справах релігій Донецької облдержадміністрації разом з органами місцевого самоврядування в межах чинного законодавства України постійно ведеться спланована організаційно-методична робота, спрямована на реалізацію державної політики щодо релігії, церкви та віруючих. Нажаль проведення цієї політики досить обмежена у засобах реалізації цього завдання (консультативна допомога, релігієзнавча експертиза тощо) і зважаючи на те, що на сьогодні за словами Президента України Л.Д.Кучми, рівень конфліктності в релігійному середовищі вищий ніж у суспільстві в цілому, що політизація сфери релігії справляє не останній дестабілізуючий вплив, що з усією очевидністю настала потреба ввести діяльність прогресуючих неорелігій у національне конституційно-правове поле, що нині як ніколи вирішення цих і багатьох інших проблем вимагає системності, досвіду і професіоналізму.

З урахуванням зазначеного, на наш погляд, необхідно як найшвидше Верховній Раді України прийняти зміни та доповнення до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” запропоновані Держкомрелігій. Це дасть змогу більш послідовно на даному етапі реалізувати конституційні гарантії свободи совісті та віросповідання, нормалізувати міжконфесійні відносини, вчасно попереджати конфліктні ситуації на релігійному ґрунті, вдосконалювати законодавство України й узгоджувати його з нормами міжнародного права.

*Ганна Кулагіна**

РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ І МЕТОДОЛОГІЯ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Традиційно зміст поняття “конфлікт” пов’язували з руйнівними, патогенними подіями у соціокультурній сфері, міжособистісних відносинах або у глибинах несвідомого. З другої половини ХХ ст., починаючи з робіт М.Фолетт кінця 40-х рр., – виникає стійка тенденція переглянути традиційний зміст цього поняття таким чином, щоб воно прикладалося як до позитивних, так і до негативних життєвих явищ, і тим самим позбавляло конфлікт заздалегідь негативного і взагалі оцінного виміру. Іншими словами, в аналогічних негативних явищах стали розглядатися аспекти, які можуть бути розцінені позитивно. У своїй розгорнутій формі ці явища стали розуміти як такі, що можуть грати як позитивну, так і негативну роль, а все їх різноманіття може бути поділено на конфлікти конструктивні і деструктивні, залежно від певних умов та обставин їх прояву. З’являються концепції, в яких позитивну роль конфлікту прагнуть зробити пріоритетною (приміром, концепція позитивно-функціонального конфлікту Л.Козера).

Разом з тим подібні термінологічні новації виникли не на пустому місці, а стали зовнішнім вираженням процесу, під час якого поняття конфлікту із дескриптивного (феноменологічного) і периферійного стало концептуально переопрацьовуватися в одне з базових понять для низки культурно-антропологічних дисциплін і претендувати на одне з центральних місць у їх теоретичних системах. Так, вся політична соціологія США в 1960-

* науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.